

7. Радчук В. Рудий Панько М. Гоголя в дівчачому люстерку Лесі Українки: конгеніальність тлумачки і звітність репортерів // Всесвіт. – 2008. – №3–4. – С. 188–201.

8. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Редкол.: О.С.Мельничук та ін. – Т. 1–3. – К.: Наукова думка, 1983–1989.

9. Гоголь Н.В. Вечера на хуторі близ Диканьки: Повести, изданые пасичником Рудым Паньком. – Москва: Художественная литература, 1989. Зеров М.К. Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1. – С. 690–711.

Переклад О.Вишні за виданням: Гоголь М.В. Програмні твори. – К: Обереги, 2000. – С. 180–205.

УДК 821.161.2.09

Л.І.Ромашенко

Микола Васильович Гоголь і культурно-мистецьке оточення доби (за повістю О.Полторацького "У Петербурзі")

У статті на матеріалі повісті Олексія Полторацького "У Петербурзі" розглядається особистість Миколи Гоголя в культурному контексті столиці Російської імперії. Визначено причини, через які названа повість фактично випала з поля зору літературознавців. Особливу увагу приділено творчим взаємозв'язкам Гоголя з видатними культурними діячами того часу: Пушкіним, Жуковським, Дельвігом, Максимовичем, Щепкіним та ін. Аналізуються також доволі складні відносини з Кукольніком і Булгаріним, причому автор статті переосмислює деякі стереотипи оцінок стосовно цих історичних діячів, вказує на художні вади повісті. В статті на матеріалі повісти Алексея Полторацького "В Петербурзі" розглядається людина Николая Гоголя в культурному контексті столиці Російської імперії. Определены причины, из-за которых названная повесть фактически осталась вне поля зрения литературоведов. Особое внимание уделено творческим взаимосвязям Гоголя с выдающимися культурными деятелями того времени: Пушкиным, Жуковским, Дельвигом, Максимовичем, Щепкиным и др. Анализируются также довольно сложные отношения с Кукольниковым и Булгаринным, причем автор статьи переосмысливает некоторые стереотипы оценок,

касающиеся этих исторических личностей, указывает на художественные просчеты писателя в данном произведении.

Based on the story "In Petersburg" by Aleksey Poltoratsky N.Gogol's personality in cultural context of Russian empire capital is considered. Singled out reasons why this story in fact remained out of view of literary theorists. Special attention is paid to creative relations of N.Gogol with prominent cultural personalities of that time: Pushkin, Jukovsky, Delvig, Maksimovich and others. Also displayed complex relations with Kukolnik and Bulgarin. Except that author of the article reconsiders some stereotypes of appraisals touching these historical persons, as well as points out artistic miscounts of this story creator.

Під час VIII Міжнародної наукової конференції "Художній текст: балто-слов'янські мовні і літературні зв'язки" (Вільнюс, 2008) ми почули цікаве міркування щодо творчості А.Міцкевича, якого вважають "своїм" три народи: мовляв, Міцкевич – це білоруський письменник (бо народився в містечку Новогрудок Гродненської області), який оспівував *Литву польськи*. А чи не можна застосувати такий винахідливо-компромісний варіант і стосовно творчості Миколи Васильовича Гоголя (мовляв, він – український письменник, котрий оспівував Україну по-російськи) у нестихаючих суперечках про його належність до російської чи української культур? Суперечках, які мають давню історію (згадаймо хоча б комедію "Мина Мазайло" М.Куліша) і не тільки не стихають, а й загострюються напередодні ювілею.

До якого висновку не дійшли б дослідники, очевидним є синтез українсько-російських елементів у життєвій і творчій долі М.Гоголя. Саме цей фактор, а ще місце Гоголя у вітчизняній і світовій культурі зумовив інтерес українських письменників до його непересічного таланту. Серед історико-біографічних творів, присвячених авторові "Тараса Бульби" і "Ревізора", найвідоміші "Прелюди Гоголя" та "Осії Гоголя" Г.Колісника, "Жовтий цвіт кульбаби" Ю.Мушкетика та цикл повістей О.Полторацького, зокрема повість "У Петербурзі", що увійшла до книги "Повість про Гоголя" (див.: [1]). Проте останні твори критики обійшли увагою.

Ім'я Олексія Полторацького (1905–1977) – письменника і журналіста, автора романів, повістей, нарисів, публіцистичних статей – нині призабуте, а якщо й згадується, то лише в негативному контексті через низку причин.

Насамперед його вважають одним із перших представників вульгарно-соціологічної методології у вітчизняному літературознавстві. Справ-

ді, О.Полторацький, сам деякий час гостро критикований офіційною критикою, згодом зайняв таку ж несправедливу позицію стосовно своїх літературних колег. Наприклад, атестував Косинку як "куркульського агента в радянській літературі" (цит. за: [2, с. 297]). Не менш упередженими виявилися напади на творчість Остапа Вишні у статті з відверто зневажливою назвою "Що таке Остап Вишня?" ("Нова генерація". – 1930. – №2–4). По-друге, Полторацькому дорікають за випадки проти української політичної еміграції (збірка памфлетів "Українські буржуазні націоналісти – найлютіші вороги українського народу") і, нарешті, інкримінують "апологію русифікації й репресій проти оборонців української культури" [3, с. 2214] за виступи проти С.Караванського, В.Чорновола, І.Дзюби. Подібні закиди цілком зрозумілі в умовах нових ідеологічних обставин.

Ми не ставили наразі перед собою мету розібратися, що спонукало Олексія Івановича зробити окремі помилкові судження. Але вважаємо, що загальна картина літературного процесу буде неповною без визначення в ньому місця (можливо, й не дуже почесного) письменників не першорядних, суперечливих, почасти й одіозних. А тому й звернулися до історико-біографічних творів О.Полторацького.

Дилогія "Повість про Гоголя" (1984) О.Полторацького складається з 2 книг ("У Петербурзі", "Дальні мандри") і є продовженням повістей про дитячі та юнацькі роки М.Гоголя – "Дитинство Гоголя" (1954), "Юність Гоголя" (1957). Над дилогією письменник працював упродовж тривалого часу: з 1936 до 1957 року – 1 книга, з 1964 до 1971 року – 2 книга.

Важливе місце в сюжеті першої частини (на це вказує вже сама назва) займає розповідь про петербурзький період життя молодого письменника, літературно-мистецьке оточення тодішньої столиці імперії і стосунки з ним Гоголя, його працю над "Ганцом Кюхельгартенем", "Вечорами на хуторі біля Диканьки", першою постановкою п'єси "Ревізор".

Син дрібного поміщика Микола Васильович прибув до Петербурга з високою і благородною метою – дати всім "зрозуміти, що несе в серці й душі ще не відкриті нікому скарби – прагнення до блага й добра, ненависть до кривди" [1, с. 9]. Подібні поривання розкриваються у внутрішніх роздумах письменника-початківця і його героя Ганца Кюхельгартена з однойменної поеми, інтертекстуальними вставками з якої (як і з інших творів Гоголя) щедро пересипана повість.

Спочатку Гоголь показаний доволі замкнутим одинаком, що несміливо шукав дорогу до столичних літературних салонів, цілком виправдовуючи гімназійне прізвисько "Таємничий Карла". Та згодом він упевнено заводить дружні стосунки з найвідомішими культурними діячами свого часу.

Мистецький бомонд – надзвичайно строкатий: літератори, критики, видавці, актори. Павло Петрович Свиньїн – редактор і видавець "Отечественных записок", до того ж дипломат, статський радник, географ, історик, мандрівник, поет, художник і колекціонер – був чи не першим, із ким звела Гоголя в Петербурзі літературна доля. О.Полторацький, проте, іронізує над непослідовністю його численних захоплень і буйною фантазією (беручи за спільника Пушкіна): "Павлуша не міг сказати трьох слів, щоб не збрехати" [1, с. 72]. Свиньїну судилася роль першого видавця прозових творів Гоголя, зокрема "Вечора проти Івана Купала", але він своїм безцеремонним редакторським втручанням до невпізнання змінив Гоголів твір, надавши останньому "нестерпної фальші" [1, с. 76]. Таке зарозуміле редакторське свавілля обурило молодого автора: "Здалося Гоголеві – не дійсний статський радник, а новий Басаврюк, з щетинистими бровами й диким голосом, стоїть перед ним і пропонує йому продати душу за мішки червінців" [1, с. 77].

Негідний учинок Свиньїна (йому цілком імпонує прізвище!) нагадує вчинок сумнозвісного М.Парпури, котрий без дозволу Котляревського опублікував "Енеїду", за що Іван Петрович у своєму безсмертному творі піддав його остракізму, помістивши в пекло. На таку паралель наштовхує невласне пряма мова Свиньїна, який уважав себе за "літературний авторитет..., Вергілія – провідника в пеклі, чистилищі й раю літератури" [1, с. 77]. В іншому місці є пряма згадка про "Енеїду" Котляревського, яка отримала захоплений відгук у літературному огляді на сторінках альманаху "Северные цветы". І цей факт, за версією Полторацького, підштовхнув Гоголя до співпраці зі згаданим альманахом, редагованим бароном Антоном Дельвігом. Попри зовнішню вайлуватість і навіть творчу інертність, добродушний Антон Антонович усіляко підтримував письменників, умів спритно обійти цензурні рогатки – саме він проклав дорогу Гоголю до престижних знайомств і столичних літературних салонів.

Справжнім добротворцем, "вселенським ангелом-хранителем" [1, с. 84], за характеристикою Дельвіга, у романі виступає Василь Андрійович Жуковський, життєве кредо якого – піклування про інших. Як жартував Пушкін, у його "широкій персоні не знайдеться жовчі, щоб муху вбити" [1, с. 86]. Навіть особисте горе (нещаслива любов і смерть коханої Маші Мойєр) не тільки не озлобили його, а, навпаки, поглиблювали в ньому бажання робити добро іншим. Властивості натури (доброту, проникливий розум) увиразнює портрет персонажа: "Він був у довгому перському халаті, з фескою на голові, в *м'яких* стоптаних пантофлях. Гоголь одразу впізнав його розпливчате обличчя, рідке, біляве волосся, зачесане на

лисину. Очі були бистрі – чудесні, глибокі чорні очі людини Сходу, спадщина матері – полоненої туркені" [1, с. 86]. Або в іншому місці: "Василь Андрійович... біг до ванної *м'яким* кроком, перевалюючись з боку на бік" [1, с. 87]. Епітет *м'який* підкреслює лагідну вдачу героя. Крім того, неодноразова згадка про матір-туркеню знадобилася Полторацькому, очевидно, для того, щоб підтвердити функціональність біологічної теорії про генетичну ефективність злиття представників віддалених націй (геній Пушкіна також пояснюють тим, що його пращур належав до негроїдної раси).

З огляду на врівноважену, делікатну вдачу, Василь Андрійович не поділяв радикальних ідей декабристів, його жахали крамольні розмови про несправедливий суспільний устрій царської Росії, якими захоплювалися Пушкін із однодумцями. І ще одна риса, яка імпонує в образі Жуковського, – це об'єктивна критичність і самокритичність, здатність належно, без заздощів оцінити інший талант. У творчому змаганні з Пушкіним він беззаперечно визнав себе переможеним: "Переможений учитель стежив за Пушкіним, учнем своїм, з щасливим переляком курки, яка висиділа лебедя" [1, с. 87].

Менш виразний образ байкаря Івана Крилова, який "діє" (вираз умовний, бо, фактично, персонаж статичний) у кількох епізодах. Перед нами – "товстий дід" (любитель поїсти), однак у його очах грає "веселий жвавий і хитрий вогник" [1, с. 106]. Він запам'ятовується насамперед дошкульними жартами дружині Пушкіна, що підкреслює свій аристократизм.

І вже ледь окреслений образ Белінського, на той час критика-початківця, до голосу якого вже починали прислухатися, у тім числі й молодий Гоголь.

У колі культурно-мистецької еліти О.Полторацький виділяє й земляків Гоголя, насамперед Михайла Максимовича – професора Московського університету (пізніше ректора Київського університету). Проте цей персонаж показаний у, так би мовити, ембріональному стані, крізь призму спогадів Миколи Васильовича. Автор "Тараса Бульби" згадує, як познайомився з Максимовичем у "первопрестольній", як поєднала їх любов до України, її фольклору, героїчного козацького минулого. Звісно, ця сторінка взаємостосунків двох видатних особистостей могла б бути виписана докладніше, адже відомо, що між ними були теплі, дружні взаємини, що Гоголь бував у садибі Максимовича у Прохорівці, біля Канева. Тут, на схилах Дніпра, серед віковичних сосен, він замріяно дивився на глибоководну ріку й обезсмертив її у рядках ("Чуден Днепр при тихой погоде...").

Хоча мистецьке середовище Петербурга репрезентоване переважно сильною половиною людства, однак були в ньому і представники прекрасної статі – Олександра Россет, за якою закріпився статус "близького друга" багатьох тогочасних письменників. Олександра Осипівна вирізнялася з "мертвотного оточення" камерфрейлін незалежною поведінкою, сміливістю суджень, оптимізмом, хорошою обізнаністю з літературним процесом, за що у неї закохувалось чимало письменників, починаючи від Жуковського. Уже з першої зустрічі Россет заімпонувала Гоголеві як землячка, людина з поетичною натурою, закохана в Україну, її мову, природу, звичаї. Згодом вона стала одноступенем Гоголя, проникливим критиком його творів. Усе ж таки в повісті "У Петербурзі" образ "Доньї Соль" окреслений пунктирно, а тому знаходить подальший розвиток у повісті "Дальні мандри".

У другій частині аналізованої повісті цілий розділ "Родичі гарбузові" присвячений стосункам Гоголя і Михайла Щепкіна – відомого на всю імперію актора, колишнього кріпака графині Волькенштейн. Основу цього розділу складає діалог Гоголя і Щепкіна про мистецтво, природність і правду як естетичний ідеал. Мовна партія Михайла Семеновича розлогіша, ніж Гоголя, і в ній зроблені відповідні ідеологічні акценти. Щепкін понад усе ненавидить рабство: для мотивації цього положення автор конструює ретроспективну драматичну оповідь про кріпацьке минуле актора. З іншого боку, вустами Щепкіна він проповідує ідею дружби українського та російського народів, активно культивовану в суспільній свідомості в радянський період (у пострадянській українській літературі під впливом нових суспільно-політичних обставин, навпаки, формується опозиція Україна–Росія). Очевидно, ці та деякі інші мистецькі ходи дали підстави критикам стверджувати, що повісті Полторацького про Гоголя "написані в дусі офіційного трактування українсько-російської дружби" [3, с. 2213].

Щепкін постає старшим наставником Гоголя як драматурга, покликаного викривати всі вади царсько-бюрократичної Росії, хоча в цих настановах наявна певна лозунговість, декларативність, створювана нагромадженням наказових конструкцій: "Хай забринить у ваших книжках пісня пригнобленого народу... Хай буде так... Покажіть звірячу пику чиновництва... Хай злість і смуток водять пером вашим" [1, с. 154].

Найповніше виписані стосунки Гоголя з Олександром Пушкіним, про якого мовиться з належним пієтетом. "Віртуальне" знайомство Гоголя з Пушкіним припадає ще на гімназійні роки, коли Микоша під впливом викладача Миколи Григоровича Белоусова захопився "вільнолюбними"

віршами поета. Невдовзі після приїзду до Петербурга колишній гімназист, а тепер чиновник найнижчого – чотирнадцятого – розряду, робить спробу (невдало!) особисто познайомитися з Пушкіним. Ця сцена не позбавлена комізму. Гоголь, сповнений честолюбних мрій від виданого щойно "Ганца Кюхельгартена", прийшов на квартиру Олександра Сергійовича. Але слуга повідомив, що той відпочиває. Гоголь зробив припущення, що поет усю ніч невомтно працював. Проте із уст слуги почув несподівано-докірливе: "Аяжже, працював! В карти грав!" [1, с. 16]. Ця репліка, на наш погляд, важлива для розуміння суті образу геніального російського поета, бо знімає з нього небесний ореол, наділяючи його, як і кожну людину, маленькими слабкостями. Однак вони не тільки не применшують величі цієї особистості, а, навпаки, "олюднюють" образ, роблять його "земним". Цій меті мало б слугувати й докладніше відтворення особистого життя Пушкіна, але, очевидно, воно не входило у творчі плани Полторацького. Останній був небагатослівним, відбувшись кількома маловиразними епізодами із сімейних стосунків поета чи авторським заувагами, що "перша романтична красуня" Росії Наталя Миколаївна (до речі, правнучка українського гетьмана Петра Дорошенка), манірна світська дама, була зовсім не тією обраницею, на яку заслуговував "перший романтичний поет Росії". Письменник удається до засобів антиципації (використовує при цьому навіть містичні деталі), щоб спрогнозувати трагічний кінець шлюбу: Олександр Сергійович упустив вінчальний перстень, хрест і євангеліє впали на підлогу, у нареченого погасла свічка, та й циганка наворожила поетові нещастя від родинного життя (смерть через ревнощі).

За версією Полторацького, для Гоголя дружба з Пушкіним стала необхідністю, життєвою потребою. Великий поет щиро цікавився літературним спробами свого молодшого друга, високо поцінував його талант, а Гоголь схилився перед таємницею генія (особливо імпонувала Миколі Васильовичу залюбленість Пушкіна в Україну). Пушкін став не тільки наставником, побратимом Гоголя, а й співавтором його творів – підказав назву і сюжет комедії "Ревізор" (відомо, що й сюжет "Мертвих душ" запропонований Пушкіним (див.: [4, с. 10]).

У ряді епізодів повісті функціонує образ антипода Гоголя – Нестора Кукольника. Суперники ще з гімназійних років, вони сповідували протилежні естетичні й етичні принципи. Заради корисливих цілей Несторова муза у високому стилі оспівувала непохитність основ самодержавства, а Гоголь, наражаючись на небезпеку, сатирично таврував потворний чиновницько-бюрократичний устрій, ненависну йому "гадкую" Русь. Непримиренну опозиційність ідейно-моральних засад обох персонажів підкреслено

авторським висновком: "Як вода й полум'я несполучні між собою, так не могли співіснувати Несторова трагедія і комедія Гоголя" [1, с. 166]. Корисливість придворного писаки підкреслюють розгорнуті порівняння ("Цієї миті він (Кукольник. – Л.Р.) найбільше нагадує баришника, що клопочеться коло партії краму, який сподівається вигідно продати..." [1, с. 163]), метафори ("Невимовно гидко, коли уявив собі Нестора, цього меткого й солідного ловця чинів, щастя і орденів" [1, с. 169]). Щоправда, останнім часом з'являється твердження, що взаємовідносини Гоголя і Кукольника в романі описані тенденційно й не відповідають дійсності: Кукольник за життя не отримав жодної нагороди.

У світлі оприлюднення нових історичних і літературознавчих фактів видається шаблонним і образ Фадея (російський варіант польського "Тадеуш") Булгаріна. На момент написання повісті ім'я Булгаріна асоціювалося з літературною бездарністю, аморальністю, фіскальством. Виробленню такого штампу сприяли сповнена непривабливих моментів біографія Булгаріна, його непрості (радше ворожі) стосунки з Пушкіним і з Гоголем. Пушкін назвав Фадея "фиглярком" (блазнем), "Видоком", натякаючи на його послуги III Відділенню Імператорської канцелярії й особисто графу Бенкендорфу ("Видок" – ім'я паризького поліцейського), писав на нього епіграми. Відтак склалася опозиція: Пушкін – як "сонце русської поезії", "наше все", і Булгарін – "ночь русской поэзии", "наше ничего" [5, с. 73].

Такої ж схеми дотримується Полторацький. Наскільки пієтету, коли йдеться про Пушкіна, настільки зневаги й сатири в нагромадженні нищівних характеристик Булгаріна. Фадей – "мстивий, як гадюка", "звичайний агент третього відділення, що пише доноси на своїх літературних ворогів" [1, с. 97]; "підла посередність", яка "ненавидить генія" [1, с. 100]; "клятий Видок Фіглярін", "бездарний журналіст і шпигун", який давав оцінку літературному твору залежно від суми асигнацій, покладених між сторінками рецензованої книги²; "він би перегриз горло й своєму співвітчизникові Міцкевичу, коли б знав, що можна на цьому заробити" [1, с. 98]; Булгарін і Греч – "собаки-шукачі", "убивці" і т.д. Огидному єству цілком відповідає неприваблива зовнішність: "Булгарін писав далі, примруживши очі, повторюючи вголос слова своєї статті, в якій мав намір змішати з гряззю друга Пушкіна (тобто Гоголя. – Л.Р.). Нижня губа його скептично

² Ймовірно, Полторацький мав на увазі факт передачі хабара, який дала Булгаріну бабуся Лермонтова за схвальну рецензію на роман "Герой нашого часу" (див.: [5, с. 75]).

висунулася наперед. Все його масне й товсте обличчя з великим носом, витрішкуватими очима, з зачесаним на скронях білявим волоссям виявляло крайню цікавість..." [1, с. 190]. Для створення сатиричного образу "продажного писаки" письменник використовує інтертекстуальні вставки: висловлювання Пушкіна з виразним підтекстом ("В Булгаріна можна вступити" [1, с. 188]), його епіграми, на зразок: "Не то беда, что ты поляк: / Костюшко лях, Мицкевич лях! / Пожалуй, будь себе татарин, – / И тут не вижу я стыда; / Будь жид – и это не беда; / Беда, что ты Видок Фиглярин" [1, с. 188]. Загалом інтертекстуальне поле роману доволі широке: рядки з українських народних пісень, цитати з творів Гоголя, Пушкіна, Жуковського, Дельвіга, Кукольника та ін., що могло б стати предметом спеціальної розмови.

Як нам видається, між Булгаріном-антигероєм і його біографічним оригіналом існує суттєва відмінність. Реальний прототип – постать неоднозначна. Булгарін був не просто "шпигуном від літератури", бездарним писакою, а "видатним редактором і талановитим письменником" [5, с. 77].

Сучасники Булгаріна високо поцінювали його талант як видавця, романіста і публіциста. Рилєєв присвятив йому три думи, поетичні послання до Булгаріна друкували Ф.Глінка, Гнедич, Баратинський. А.Міцкевич називав Булгаріна "улюбленим", а себе – "справжнім його другом" [6, с. 471–472]. Навіть багаторічний літературний супротивник Булгаріна Белінський констатував заслужений незвичайний успіх "Івана Вижигіна", а рецензуючи "Спогади", визнавав, що в них "багато цікавого, розказаного в окремих місцях жваво і захоплююче" [7, с. 86]. Твори Булгаріна друкувалися в різних антологіях і хрестоматіях, входили до підручників, перекладалися багатьма європейськими мовами: польською, німецькою, англійською, французькою.

Але в тому й полягає трагедія Булгаріна, що після такої шаленої популярності настало повне забуття. Булгарінська тема була закрыта для російських дослідників. Щоправда, у другій половині ХХ століття образ призабутого письменника зацікавив західних русистів, з'явилось три дисертації, захищені в США (див.: [8]). У 1978 році в Польщі вийшла монографія З.Мейшутувич (див.: [9]).

У сучасних умовах назрілу потребу переглянути стереотипи оцінок творчості Булгаріна відчули й російські науковці Н.Акимова [10], І.Золотуський [11], А.Рейтблат [5], А.Янов [12], які намагаються зняти з

Булгаріна тавро негідника і пасквілянта³. Так, наприклад останній із названих дослідників вважає, що Булгарін доносив не за гроші, а з ідейних міркувань. Він був прихильником царя, "одним із могутніх ідеологів російської реакції", щиро вважав тиранію "народною монархією". Його доноси – "політична програма, яка розкривала в авторові неабияку мислительську потенцію і соціологічні чуття", "єдино доступна йому форма політичної діяльності, соціального конструювання і політичного філософування" [12, с. 106]. А.Рейтблат, спираючись на численні документальні джерела, архівні матеріали, очищає літературну репутацію Булгаріна від надміру негативних нашарувань, відзначає його літературну "обдарованість, багатий життєвий досвід, працелюбність", чутливість "до запитів часу", кваліфікує його як "одного з провідних російських письменників" [5, с. 91], хоча й доволі неоднозначних, суперечливих.

Як бачимо, в повісті О.Полторацького представлено Гоголя в численних зв'язках із відомими літераторами, видавцями, критиками, акторами, що дає змогу скласти цілісне уявлення про культурний контекст того часу. Однак на моделювання образів деяких культурних діячів вплинули існуючі донедавна стереотипи, переосмислення яких було ще попереду. Крім того, повість "У Петербурзі" вирізняється іноді недбайливим мовним оформленням (нааявні русизми), маловиразною образністю, сухуватим стилем викладу. І все ж таки, як нам видається, за обсягом зображуваного матеріалу, проникненням у духовну ауру Гоголівської епохи вона не поступається повісті Ю.Мушкетика "Жовтий цвіт кульбаби" і навіть переважає її.

³ Скромні спроби віддати належне Булгаріну-письменникові зробила й автор цих рядків. Див.: Ромашенко Л. История Украины и её герои в интерпретации русско-польского писателя Ф.Булгарина (на материале романа "Мазепа") // *Elm və Səmiyyət*. – Bakı: Kitab aləmi, 2005. – №2. – S. 97–103; Роман "Мазепа" Тадеуша Булгаріна як один із перших зразків російського історичного роману // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*, 21–22. – Warszawa, 2006. – S. 300–308; Т.Булгарін і його роман "Мазепа": польська чи російська версія історії? // *Вісник Черкаського університету. Серія "Філологічні науки"*. – Черкаси, 2005. – Вип. 67. – С. 96–105; Художественные варианты образа украинского гетмана Ивана Мазепы в польской литературе // *Материалы III Международной научной конференции "Сравнительное литературоведение: Стереотипы в литературах и культурах"*. – Баку, 2008. – С. 97–101.

Література

1. Полторацький О. Повесть про Гоголя: У Петербурзі; Дальні мандри. – К.: Дніпро, 1984. – 487 с.
2. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. / За ред. В.Г.Дончика. – Кн. 1. – К.: Либідь, 1998. – 464 с.
3. Енциклопедія Українознавства / Гол. ред. В.Кубійович. – Вид-во "Молоде життя". – Перевидання в Україні. – Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1996. – С. 2005–2400.
4. Адыгезалов Гусейн. "Мир мертвецов" Н.В.Гоголя и Дж.Мамедкулузаде (по материалам "Литературного Азербайджана") // Материалы III Международной научной конференции "Сравнительное литературоведение: Стереотипы в литературах и культурах". – Баку, 2008. – С. 10–13.
5. Рейтлат А. Видок Фиглярин (История одной литературной репутации) // Вопросы литературы. – 1990. – №3. – С. 73–101.
6. Chmielowski P. Adam Mickiewicz. – Т. 2. – Warszawa, 1898. – 498 s.
7. Белинский В. Полное собрание сочинений. – Т. 10. – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – 573 с.
8. Alkire G. Historical Novels of Faddej Bulgarin, unpublished dissertation. – Berkeley, 1966; Vaslef N. Faddej V.Bulgarin. His Contribution to Nineteenth Century Russian Proze, unpublished dissertation. – Harvard, 1966; Mocha F. Tadeusz Bulgarin (Faddej V.Bulgarin). 1789–1859. – A study in literary maneuver. – Rzym, 1974.
9. Mejszutowicz Z. Powieść obyczajowa Tadeusza Bulgaryna. – Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Wyd-wo PAN, 1978. – 115 s.
10. Акимова Н.В. Ф.Булгарин в литературном контексте первой половины XIX века: Дисс. ... д-ра филол. наук: 10.01.01. – Санкт-Петербург, 2003; Акимова Н. Булгарин и Гоголь (литературная биография и литературная репутация) // Русская литература. – 1996. – №3. – С. 3–18.
11. Золотусский И. Неистовый Фиглярин // Новый мир. – 1996. – №2. – С. 194–204.
12. Янов А. Загадка Фаддея Булгарина // Вопросы литературы. – 1991. – №9–10. – С. 98–125.

**П.Куліш – основоположник вітчизняного гоголезнавства
(літературознавча проекція)**

У статті осмислюється внесок П.Куліша у гоголезнавство, зокрема, акцентується увага на концептуальних поглядах критика, які започаткували важливі аспекти вивчення творчості М.Гоголя, залишаючись актуальними й сьогодні.

В статье рассматривается вклад П.Кулиша в гоголеведение, в частности, акцентируется внимание на концептуальных взглядах критика, которые положили начало развитию важных аспектов изучения творчества Н.Гоголя, оставаясь актуальными и в наше время.

There in this article a contribution of P.Kulich to a study of N.V.Gogol's creative work is being interpreted, especially attention is being accentuated on conceptual views of a critic, which must have commenced with important aspects of studying of literature legacy, while staying as actual also today.

Історія дослідження творчості М.Гоголя, що давно вже стала об'єктом спеціального літературознавчого вивчення, характеризується на сьогодні різноаспектністю та багатовимірністю наукових побудов [1; 2; 3; 4].

Сучасні дослідники справедливо визнають, що П.Куліш започаткував гоголезнавство як біограф письменника [5, с. 348], хоча цим внесок його не вичерпується. Окрім видання і вивчення епістолярної [6] та художньої спадщини М.Гоголя (слід враховувати при цьому й редакторську роботу), П.Куліш обґрунтував концептуальні думки про його творчість, котрі не обмежувалися фольклорно-етнографічним аспектом [7, с. 5]. Адже дослідник фактично накреслив цілі напрями вивчення художнього доробку письменника, – насамперед історико-літературний (осмислення гоголіани в контексті української літератури), поряд із біографічним, етнопсихологічним і, опосередковано, стильовим. Значення поглядів одного з перших дослідників творчості М.Гоголя актуалізується здобутками гоголезнавства за останні роки. Зокрема, Ю.Барабаш вважає особливо результативним залучення до аналізу історико-літературного критерію для